

Hrad v nitru

Výchozí bod

Nevím jakou máš zkušenost s modlitbou, když začínáš číst tyto stránky: dost pravděpodobně již nějakou dobu žiješ svou cestu osobní modlitby nebo alespoň ses již při více příležitostech obrátil k Bohu a objevil jsi v sobě touhu po setkání a komunikaci nebo sis víceméně v sobě uvědomil přítomnost určitého náboženského rozměru. Nikdy ses nezeptal proč ses začal modlit? Jaký byl důvod, který v tobě zažehl tuto jiskru?

Jsou lidé, které ovládá pocit viny. Výchozí bod je jasný: prosba Boha o odpuštění slouží k odložení této tíhy. Jiní mají na srdci především každodenní potřeby života i ty nejoprávněnější (zdraví, rodina, práce, úroveň důstojného života, ...), a to se stává výchozím bodem jejich modlitby: žádají od Boha něco konkrétního. Častokrát je potřeba tak bezprostřední (důležitá lhůta, těžké setkání, zkouška), že modlitba v tomto případě nese riziko, že vytvoří z Boha loutku připravenou zasáhnout kouzelnou hůlkou a vyřešit každý materiální problém. Může se také stát, že nenadálá událost - zvláště je-li mimořádně bolestná, jako je velké utrpení, neštěstí v rodině nebo v okruhu přátel - zažehne v člověku smysl pro transcendentno a je podnětem, který otevře dimenzi modlitby.

Jsou to denní situace, v nichž jsem se nacházel často i já. Všechny tyto situace mají společného jmenovatele. Modlitba v těchto případech vychází z potřeby, z nedostatku, z něhož je třeba se nějakým způsobem vymanit. Mezi potřebami a touhami člověka je obrovský rozdíl. Potřeba se rodí z chudoby, z prázdnoty: afektivní potřeba se rodí z toho, že nám byla láska odírána. Touha se naopak rodí z plnosti: mám-li konkrétní zkušenost lásky, učím se toužit po lásce darované a přijímané. V základě nějaké touhy je bohatství, zkušenost, hodnota poznaná a milovaná. Základem potřeby je jen prázdno a chudoba. Případy, o kterých jsem mluvil, mají společnou potřebu – ne touhu! – modlit se.

Srovnáme-li naši situaci se zkušeností světců, zvláště svaté Terezie od Ježíše, kterou chceme následovat jako svědkyni modlitby, hned si všimneme jedné skutečnosti: její slova o modlitbě vychází z pozitivního a ne z negativního. Věrná cesta modlitby – říká Terezie – se nerodí z potřeby, ale z touhy modlit se. Zkus projít stránky tereziánských spisů: objevíš, že pro Terezii není základem modlitby její hřích a její potřeby (tím méně řádu čistě materiálního).

Jsi obýván Přítomností

Tereziin výchozí bod je naopak pozitivní. Skutečnost člověka hříšníka není prvním Tereziiným faktem, ale je jím důstojnost člověka stvořeného k obrazu a podobnosti Boha (srov. Gn 1,26), velikost člověka schopného vztahu a společenství a především jeho velká duchovní dimenze, na kterou tak snadno zapomínáme. Z této spirituality zdůrazňuje avilská světice zvláště jeden aspekt: již ve křtu jsme se stali chrámem Boha. Otec, Syn a Duch svatý v tobě přebývají! Nepotřebuješ opustit sebe, aby ses setkal s Bohem, protože svého Boha najdeš v sobě!

Chceš žít cestu modlitby? Chceš jít cestou svatosti? Chceš stále více objevovat Boha, o němž říkáš, že ho miluješ? Nedívej se tolik na to, co můžeš ty, ale začni si uvědomovat bohatství, které on sám ti dal a vyjdi z této jeho přítomnosti v tobě. Terezie – a s ní celá

karmelitánská spiritualita – je v tomto bodě velmi citlivá. Považuje ho za natolik rozhodující pro cestu modlitby, že v jeho popření vidí kořen všeho zla: „není skutečným hříchem a nevysvětlitelnou věcí, že naši vinou nejsme schopni sami sebe chápat a vědět kdo jsme? Nebyla by to snad velká nevědomost, kdyby nějaký člověk tázaný na vlastní identitu nevěděl kdo je, kdo je jeho otec, jeho matka, odkud pochází? Tedy, jestliže už toto je opravdová a skutečná zvláštnost, bezpochyby je ještě větší, když se nesnažíme vědět, kdo jsme, ale zastavíme se u svého těla. Jistě, víme, že máme duši, protože jsme o tom slyšeli nebo protože nám to říká víra... ale jaké poklady duše skrývá? kdo ji obývá? a její velká hodnota? ... zřídka se necháme oslovit těmito otázkami, a tak věnujeme malou pozornost snaze zachovat s veškerou pečlivostí její krásu“ (1H 1,2).

Abychom začali cestu modlitby, je vhodné nechat se přitáhnout světem spirituality. Je důležité naučit se dívat do svého nitra a vidět, že existuje celý nádherný svět mimo veškeré zdání, svět darů a pokladů, které neznáme, bohatství darů, které jsou již skutečností, ale které nám unikají, protože jsme zcela ponořeni v materiální dimenzi. Mezi všemi dary je velmi důležité přijmout zvláště jeden: Bůh se nám stal tak blízkým, že je v nás, je nám blíže než my sami sobě.

Terezie tě žádá, abys začal úžasem: nedělej si příliš zúženou představu o věcech ducha. Nic, co lze říci nebo si myslet o lidském duchu, nemůže dát dostatečnou byt' i jen nejasnou představu o jeho obrovském bohatství a schopnostech. Naše učitelka modlitby „myslí pozitivně“: „o věcech ducha se musí vždy uvažovat v plnosti, šíři a velkoleposti, beze strachu z přehánění, jeho schopnost nekonečně převyšuje to, co si můžeme myslet (1H 2,8).

Chceš-li se dobře modlit, nechej v sobě růst obdiv a úžas pro nekonečnou schopnost svého ducha. Obsah nádoby se měří podle množství tekutiny, kterou obsáhne, lidská duše má nekonečnou kapacitu, protože transcendentní Bůh si ji vybral k přebývání, takže ona může obsáhnout „toho, kterého nebesa a nebesa nebes nemohou obsáhnout“ (srov. 1Král 8,27). Uč se stále vidět věci ducha v této šíři pohledu, nenechej se plést omezujícími výhledy a nedej se příliš ovlivnit danými schématy.

Terezie mluví prostřednictvím symbolů

Pouštíš-li se do četby *Hradu v nitru* svaté Terezie, jednoho z nejkrásnějších a nejznámějších děl španělské světice, všimáš si, že mystička z Avily nepoužívá filozofický nebo teologický slovník v úzkém slova smyslu, nepřistupuje k úsudkům a nesnaží se nic dokázat. Jednoduše mluví o zkušenosti a dělá to skrze zvláštní symboly. Z denního života čerpá blízké obrazy, které pomohou vybavit si něco, co chce sdělit.

Jsi-li obeznámen se spisy jiných světců – zvláště mystiků – kteří se snaží popsat svou zkušenost Boha, všiml sis, že i oni čerpají ze světa symbolů, aby mohli říci něco o Bohu a jeho tajemství. Nemáme jiný jazyk – kromě symbolů – abychom lidským způsobem vyjádřili tajemnou skutečnost Boha.

Proto samo Písmo široce čerpá z tohoto světa. Bůh se člověku zjevil ve svém Slově a učinil to symbolickým jazykem. Bible je téměř celá vyprávěním, stránky proroků jsou plné obrazů a symbolických činů, sám Ježíš – když musel mluvit o království Božím – hojně používá podobenství: Bůh je *jako* otec, *jako* pastýř, *jako* vinný kmen vzhledem k ratolestem...

Symbol současně ukazuje a skrývá: představa otcovství mi něco říká o postoji Boha vzhledem ke mně, ale on je úplně jiný, žádný otec na zemi nemůže nikdy dokonale vyjádřit a uskutečnit božské otcovství!

Chceš-li se stát skutečně kontemplativním, pak se potřebuješ spřátelit se světem symbolů, naučit se, že vše má smysl, že každá stvořená skutečnost – i ta nejmenší a nejméně významná – přináší důležitou symboliku. Symbol je tvůrcem společenství: řecké slovo

symbolon je přesným opakem slova *diabolos* (d'ábel!). Když tento rozděluje a separuje, symbol přispívá ke spojení a k vytvoření společenství. Ve skutečnosti, přistoupím-li k člověku jistý si svými idejemi, s přesvědčením něco mu dokázat, již mezi nás stavím překážku. Čerpám-li ze symbolu, nemám nic k *dokazování*, ale jen něco k *ukázání*, a toto je něco co imponuje a přesvědčuje ne silou úsudku, ale jednoduše svou krásou a pravdou.

Symbol je universálním jazykem, protože mluví ke všem nerozdílně, a každému pomáhá čerpat z vlastní každodenní zkušenosti to, co je důležité a pravdivé. Je to současně i jazyk nejasný, protože když je nějaká skutečnost obvykle přijímaná jako znamení nějaké jiné skutečnosti, působí tam kulturní zprostředkování: oheň může v Písmu odkazovat na Ducha Božího, který je láska nebo může být křesťanskou spiritualitou přijat k označení pekla a vzdálenosti od Boha!

Pro čtení různých symbolů bude tedy vhodné mít jasná kritéria rozlišování a četby. A zvláště bude důležité vědět, že není důležitý symbol sám o sobě, jako spíše vztah mezi různými symboly a jejich vzájemná závislost. Chceš-li vstoupit do četby děl svaté Terezie z Avily, radím ti, abys měl oči otevřené pro svět symbolů a nechal se uvádět v úžas tímto bohatstvím představivosti a především studoval vazby mezi různými symboly.

Základní symbol: vnitřní hrad

Toledo, karmelský klášter svatého Josefa. Je 2. června 1577, svátek Nejsvětější Trojice. Před rokem se Terezie podřídila v poslušnosti zvláštnímu příkazu svého zpovědníka, otce Jeronýma Graciána: musela se nechat namalovat spolubratrem Janem od Bídy. Ale nyní ji zve nová poslušnost k větší oběti. Otec Gracián žádá ji, již dvašedesátiletou mnišku špatného zdraví, aby napsala knihu o „věcech modlitby“. Poněvadž jí nezbývá než to udělat, bere Terezie do ruky pero a začíná uvažovat:

„když jsem snažně prosila našeho Pána, aby místo mě mluvil sám, protože mi na mysl nepřicházelo nic, co bych měla říci a nevěděla jsem, kam se obrátit, abych v tomto naplnila poslušnost, proběhlo mi hlavou to, co řeknu, abych začala něčím základním. Můžeme uvažovat o naší duši jako o hradu vytvořeném z jediného diamantu nebo z nejprůzračnějšího křišťálu, v němž je mnoho místností, tak jako je v nebi mnoho příbytků (srov. Jan 14,2). Z jiné strany, sestry, uvažujeme-li dobře, duše spravedlivého není nic jiného než ráj, kde, jak on říká, má své zalíbení (srov. Přísl 8,31). (...) Nemohu najít nic, k čemu přirovnat velikou krásu duše a její obrovskou schopnost“ (1H 1,1).

Když konečně našla obraz, který ji vyhovuje, může dále pokračovat ve svém symbolismu: *„předpokládejme, že hrad má, jak jsem řekla, mnoho místností: některé nahoře, jiné dole, další po stranách. Uprostřed mezi všemi je nejdůležitější, kde se dějí věci velké intimity mezi Bohem a duší“ (1H 1,3).* Můžeme se nechat oslovit obrazem a přijmout radu, kterou sama světice hned dává svým mniškám: *„promyslete dobře tento příměr: třeba si jím Bůh poslouží, aby vám pomohl pochopit něco z darů, které dává duším a rozdílů, které jsou mezi nimi“ (1H 1,3).*

Vstoupit do hradu: cesta interiorizace

Každý symbol je polyvalentní. Obraz hradu, který Terezie používá, nesděluje jen jedinou skutečnost, ale otvírá řadu různých, doplňujících podnětů. První skulinka se otevírá u perspektivy, kterou nám Terezie ukazuje. Obraz hradu není statický, ale dynamický. Zažehuje

touhu, zvědavost, vůli vstoupit, vidět a poznat ho ze všech stran. Jedním slovem jde o to: *vstoupit* do hradu.

Všechno se vsutku sbíhá do středu, do místa nejvnitřnějšího a skrytého, které je také místem nejcennějším, příbytkem Krále, místem intimity mezi panovníkem a nevěstou. Svěťice nás zve již od počátku cesty, abychom uvažovali o těchto vrcholcích: „*upřete oči na střed, který je příbytkem či palácem, kde žije Král*“ (1H 2,8). Navržená cesta tedy není navigací malé pobřežní plavby sledující bezprostřední, malé věci a připravená zastavit se na každém kroku. Pozornost je obrácena k cíli, k setkání, ke společenství. Je to cesta člověka, který ví, kam je povolán dojít, který prožívá každý okamžik s pohledem upřeným k tomuto konečnému setkání. Žít touhou, ideálem, cílem může proměnit všechny vlastní zvyky a životní styl. Nic není svěřeno náhodě.

Terezie přesně rozlišuje mezi vnitřním prostředím hradu a vnějškem, který je zaplněn temnými a odpudivými obrazy. Je to místo bahnité, tmavé, obývané množstvím hadů, slizkých plazů a jedovatých zvířat. Okolí hradu je prostor, který nevede do středu, ale končí vždycky sám v sobě. Vládne tam monotónnost, stálé nebezpečí a ztráta naděje pro neustálé vydávání se napospas zvěři všeho druhu. Volba všech druhů zvířat k popsání této části odpovídá touze trvat na určité pudovosti, jež má něco ze „zvířecího“. Lidé, kteří zůstanou vně hradu, žijí v moci věcí, druhých lidí, instinktů a potřeb. Nejsou svobodní, schopni ovládat se, jsou uvrženi do otroctví, neboť se neustále nechávají ovládat svými vášněmi a možná si ani nevšimnou svého stavu. Proto začíná obraz hradu vstupovat i na pole morálního života: můžeš identifikovat zvířata, vášně, které tě drží v otroctví a brání ti vstoupit a zakoušet světlo Přítomnosti Krále. Je jasné, že obrazy nejsou radikálně pevné: cesta nepokračuje nutně stále dopředu, protože i ten, kdo vstoupil, může se znovu stát kořistí jedovatých zvířátek...

Základní rozlišení je tedy jasné: je třeba učinit volbu mezi „být uvnitř“ a „být vně“. A dále: je zde již radikální rozdíl mezi člověkem, který žije dobrovolně vně, zcela ponořen do svých vášní, a člověkem, který – přestože je ponořen do stejných vášní – cítí touhu vstoupit do hradu. Na jednu věc je třeba dát pozor: symboly nemohou být použity tak, aby dávaly čtenáři možnost soudit, odsuzovat a prodiskutovávat cestu druhých, ale jako podnět k vlastní konverzi. Každý obraz ti může dát možnost ověřit si, v jakém bodě cesty se nacházíš a jaké kroky je možné udělat.

Vstoupit do hradu je v posledku riskantní a fascinující cesta svobody. Je to cesta osvobození, kterou Ježíš předkládá každému muži a každé ženě. Je to touha spolupracovat s Bohem tak, aby se člověk nechal svléci z každé jistoty, závislosti, hříchu. Je to cesta, kterou sv. Jan od Kříže, uředník a učitel Terezie, popsal jako dlouhou pouť víry, kdy Bůh koná konverzi, očistění a posvěcení člověka. Být vně znamená pocit odcizení toho, který nepřijímá nebo nezná intimitu domova, místa, z něhož vychází a k němuž směřuje, intimitu a přátelství Boha, který ho stvořil k lásce. Není vůbec snadné do hradu vstoupit. Sama Terezie žila v klauzuře v klášteře dvacet let, a zmítala se v takových těžkostech, závislostech a pozemských zálibách, příliš slabá a křehká k plnosti volby Pána. Vstoupit do hradu je jako druhá konverze, radikální rozhodnutí se pro Boha, je to jako znovu se rozhodnout být křesťany (přestože léta či desetiletí se považujeme za „praktikující“!) způsobem vědomějším a rozhodnějším.

Vstoupit do hradu je cesta interiorizace. Tereziánská výzva je pozváním žít uvnitř, v hloubce, ne povrchně. Být kontemplativní znamená objevit hluboký smysl a skryté tajemství věcí. Pro opravdového kontemplativního člověka není setkání, není událost či zkušenost, která zmizí, aniž by něco řekla, aniž by zanechala hluboké znamení. Není volba, která by se stala náhodou, z pohodlnosti nebo ze setrvačnosti. Interiorizace je velký, obtížný risk, proto bohužel mnoho křesťanů zůstane vně: vstoupit do hradu znamená ptát se po smyslu věcí, znamená znát se do hloubky, znamená přijmout riziko vlastní pravdy.

Brána hradu: modlitba

Avilská světice přirozeně napovídá způsob, jak je možné do hradu vstoupit: „*nakolik mohu pochopit, vstupní branou do hradu je modlitba a meditace*“ (1H 1,7). A jinde ve svých dílech již psala: „*branou pro tyto tak velké milosti, které mi (Pán) udělil, je modlitba. Jestliže se jednou zavře, nevím, jak jinak by je mohl udělit*“ (Ž 8,9). V symbolickém tereziánském světě se setkáváme s novou podrobností, obraz brány má také znamenitou vyjadřovací schopnost.

Jedna brána uvádí v komunikaci dvě prostředí, dva odlišné světy. Je možné přecházet z jednoho do druhého. Představuje velké vstupní brány dávných hradů, s velkými mřížemi, se zvedacím mostem a složitými systémy zavírání. Na jedné straně umožňovaly tyto brány průchod z venku dovnitř, na straně druhé chránily a sloužily k obraně, když se zavřely. A při průchodu dovolovaly – z výše – překonat vodní příkop plný nebezpečných zvířat. Brána doslova dovolovala přejít nad tím, co mohlo představovat překážku. V obecné představě je kromě toho brána otevřením tajemství. Otevřít bránu, překročit práh znamená vždy otevřít se možnému překvapení. Přechod s sebou nutně přináší změnu místa a situace a vyžaduje to odvalu přijmout a žít tuto novou realitu.

Touto branou – říká Terezie – je modlitba. Modlitbou se postupně osvobozujeme z našeho otroctví, z našich podmíněností. Skrze modlitbu dostáváme odvahu překonat nové volby, nové situace. Modlitbou se učím žít bez mnoha malicherností. Ale cesta modlitby, jak nám ji předkládá španělská světice, je něčím náročným, neustálým překvapením. Modlit se znamená ochotu stále překračovat práh. Jsou chvíle, kdy Bůh žádá něco víc: větší nasazení, odvážnou volbu, ostrý řez, větší dostupnost... Modlit se znamená také měnit svoji představu Boha: věřili jsme, že ho dobře známe, a místo toho se nám najednou ukázal úplně jiný a překvapuje nás svou novostí! Není křesťanské cesty bez této dostupnosti, bez přechodu z jedné místnosti hradu do druhé. Pokaždé, když se od nás žádá tento přechod, je to něco bolestného, těžkého, protože to od nás vyžaduje něco opustit a očekávat jiné nenadálé novosti a přijmout je. Ale Ježíšův Bůh je Bohem překvapení!

Hrad z diamantu

V základním obrazu, který Terezie od Ježíše použila pro představení duchovních skutečností, jsme se setkali se symbolem hradu, ale zaznamenal jsi, že obraz se zde nezastavuje. Spíše než symbol nalézáme souhvězdí symbolů: další obrazy přispívají k lepšímu znázornění skutečností, o nichž Terezie chce svým čtenářům povědět. Vzpomeň si, jak světice rozvíjí představu: „*naši duši můžeme považovat za hrad vytvořený z jediného diamantu nebo nejčistšího křišťálu*“ (1H 1,1). Tedy nejen symbol hradu jako skutečnost nám to může ukázat, ale symbol hradu, který je celý z diamantu nebo z křišťálu. Symbol, který můžeme najít spíš ve světě pohádek, často zaplněných okouzujícími, krásnými a průzračnými hrady. Symbol, který Bible často používá k představení Nové Smlouvy nebo absolutní novosti věčného života: připomeň si například město postavené z ušlechtilých materiálů v Iz 54 nebo nebeský Jeruzalém v Apokalypse, krásný a zářící drahými kameny.

Proč chtěla Terezie doplnit podrobnost svému obrazu? Hrad sám o sobě je oslovující – alespoň pro čtenáře obeznámené s rytířskými romány a se světem pohádek – dobrodružství, cesta, na níž se čelí léčkám, nebezpečím, překážkám a nepřátelům, příběh lásky se šťastným koncem, intimita a štěstí domova. A jako takovou představuje autorka cestu duše s Bohem.

Ale nyní nacházíme důležitý doplněk. Hrad je vytvořen z diamantu či křišťálu. Tedy z ušlechtilého materiálu. Je to první znamení, které nám symbol dává. Hrad je duše, je to člověk. A člověk je v Božích očích drahocenný. Náš duch má nesmírné bohatství, obrovské schopnosti, skryté a překrásné poklady. Je škoda, že pro mnoho, příliš mnoho křesťanů toto vše zůstane neprozkoumanou cestou! Obraz Terezií užitý je jako naléhavé pozvání, smutná prosba: uvědom si vzácnost Božích darů, nádherných pokladů, které ti chtěl dát. A jako první jsi ty sám drahocennou perlou, pravým pokladem v Božích očích. Obraz hradu z diamantu nebo křišťálu je obrazem toho, jak tě vidí Bůh: „*jsi vzácný v mých očích, jsi hoden úcty a já tě miluji*“ (Iz 43,4). Velká slova, snad zdánlivě „banální“ nebo „normální“ v jazyce zamilovaných, pronesená však Stvořitelem ke svému tvorů.

Diamant a křišťál tak vypovídá o tom, že Božimu srdci je jeho stvoření drahocenné. Hovoří i o kráse života ducha. Existují duchovní skutečnosti – jako Boží dary, zkušenost modlitby, radost a pokoj ducha, vnitřní harmonie – které když jednou zakusíme, neměnily bychom je víc za žádnou cenu na světě. A přesto je tak těžké se zřítoliti tolika věcí, které vidíme, pohodlí, materiálních dober, pomíjivých a prchavých radostí, a hledat tyto poklady celým srdcem! Život a spisy svatých a mystiků jsou bohaté na svědectví, která oslavují tuto krásu. Když projdeš cestu interiorizace, zakusíš a poznáš Boží Krásu. Ve srovnání s ní je každá jiná bledým odleskem. Chceš-li začít svou cestu modlitby, nechej se přitáhnout touto krásou. Zakoušíš-li námahu a únavu na dlouhé cestě, kterou již konáš, zastav se a kontempluj tuto krásu, abys našel vzpruhu, motivaci a radost. Bůh není v nudě, v monotónnosti, v šedi nebo ve smyslu pro povinnost: Bůh je v radosti ze života a v Kráse ke kontemplaní.

Čirý a průzračný diamant, schopný nechat se ozářit světlem božského Slunce, které je přítomno v jeho středu, je také symbolem pevnosti a trvanlivosti. Je to jedna z jeho základních charakteristik. Možná si Terezie neuvědomovala, že říká i toto, ale takový je symbol: uniká mezi prsty tomu, kdo si jím poslouží a může znamenat mnohem více, než autor ve skutečnosti zamýšlel říci. Každý symbol je univerzální a bohatý na významy. Není zcela mylné vidět v hradu z diamantu obraz solidního Božího díla v lidském životě. Naslouchat Božimu slovu a uvádět ho do života znamená stavět dům na skále tak, aby odolal jakémukoli náporu nečasu. Rozhodne-li se člověk zcela pro Boha a nechá ho konat, Bůh nemůže nesplnit svá zaslíbení a bezpečně svůj plán dovrší. Můžeme si být se sv. Pavlem jisti, že jeho láska k nám je tím nejstabilnějším a nejjistějším co ve vesmíru existuje: „*kdo by nás mohl odloučit od lásky Kristovy? Snad soužení nebo útisk nebo pronásledování nebo hlad nebo bída nebo nebezpečí nebo zabít? (...) Ale v tom ve všem skvěle vítězíme skrze toho, který si nás zamiloval. A já jsem přesvědčen: ani smrt, ani život, ani andělé, ani knížata, ani nic přítomného, ani nic budoucího, ani moci, ani výška, ani hloubka a vůbec nic stvořeného nebude nás moci odloučit od Boží lásky v Kristu Ježíši, našem Pánu*“ (Řím 8,35.37-39).

Terezie nakonec nemluví jednoduše o diamantu nebo křišťálu, ale doplňuje drobný přívlastek zvláště důležitý: jedná se o „jediný diamant“. Důraz je tak položen i na jednotu. Cestu intereozace vidí světice jako cestu postupné unifikace: modlit se znamená, jak už jsme viděli, nechat se zjednodušovat a sjednocovat kolem jediného plánu. Necháme-li ho konat, Bůh nás učiní jedním jako on je jeden, jednoduchými svojí jednoduchostí. V jeho plánu s námi je vnitřní harmonie, která je stále hledána a získávána: žijeme-li vně hradu nebo povrchně, jsme vydáni napospas tolika vášním, rozbitím, rozdělením v sobě samých. Rodí se potřeba znovu najít střed a smysl všeho, co děláme nebo co chceme dělat. Od rozdrobení života ve vleku věcí, vyhození z nitra nás samých, od faktu, že naše energie se rozptylují do tisíců různých pramének, k touze znovu přivést vše k jednotě: to je cesta *Hradu v nitru*.

Hledání živé vody

Z dalších částí díla sv. Terezie vysvítá nový symbolismus. Ještě na prvních stránkách Hradu v nitru čteme: „... z tohoto pramene života, kde duše je jako strom v něm zasazený...“ (1H 2,1). Světici je tento symbol mimořádně drahý a použije ho ve své knize ještě vícekrát. Je to symbol hluboce zakořeněný v určitých biblických ohlasech (např. Ž 1,3 nebo Jer 17,8 nebo Ez 10,10-11 ...). Je to symbol, který se v Terezii uložil už v dětství, když v rodném domě mohla dlouze kontemplotovat zobrazení evangelního rozhovoru mezi Ježíšem a samařskou ženou u Jakubovy studny, až k přivlastnění si zvolání a přání ženy: „Pane, dej mi tu vodu!“ (Jan 4,15).

Symbol vody riskuje, že nám mnoho neřekne. Používáme ji a zneužíváme. Stačí ráno otočit kohoutkem, abychom ji měli čistou, osvěžující, v hojnosti k dispozici. Je to dar tak obvyklý, že ho ani nevnímáme. Zkus spojit tento dar s jinou historickou epochou nebo s jiným kulturním prostředím jako je Španělsko 16. století. Nebo zkus uvažovat o životě na poušti, kde voda je prvním zdrojem, nenahraditelným, samotnou podmínkou života. Nebo prostě zkus kontemplotovat neustálý bohatý proud vody horské bystřiny, abys mohl žasnout nad tímto obrazem.

Zde se nejedná jednoduše o vodu, ale o „živou vodu“, jako na mnoha biblických stránkách (srov. Jan 4,14; 7,37-39). Terezie ví, že Pramen života je jeden, okusila jak je důležité stále z tohoto pramene pít a jakou námahu stojí vzdálit se od něho. Je to cesta marnotratného syna z Lukášova podobenství (Lk 15,11-32), který zakoušel bídu a hlad, když odešel z otcova domu: jediný je Pramen života. Člověk ve svém životě udělá mnoho zkušeností, pozitivních i negativních a všechny jsou stejně důležité, přispívají-li k posílení touhy znovu objevit vzácnost jediného Pramene. Všechno, co je milost, dar Boží, je pramenem života: tak to říká Terezie, a „jako z průzračného pramene vyvěrají jen čisté potůčky, taková je i duše v milosti, její skutky dokáží být velmi milé očím Boha i lidí: z důvodu, že pocházejí z pramene života, kde duše je jako strom v něm zasazený. Svěžest a ovoce by neměl, kdyby v něm neměl původ. Toto ji vyživuje, zabraňuje prosychání a dovoluje nést dobré ovoce. Stejně tak v duši, která se vlastní vinou oddělí od tohoto pramene a zakoření se v jiném, se špinavou a zapáchající vodou, vše, co z ní vyvěrá je stejná směla a nečistota“ (1H 2,2).

Ve španělském originále je zvláštní pozornost věnována srovnání dvou obrazů oslovující silou symbolu a určitým gramatickým důvtipem. Pro negativní srovnání duše, která nežije v milosti je užit výraz gramaticky nesprávný „muy negrísima“ (doslova „velmi nejšpinavější“). Světice má na srdci zasáhnout čtenáře silou obrazů. Srovnává dvě vody, o nichž hovoří: jedna čistá, schopná očistit, druhá špinavá a nečistá; jedna průzračná a schopná utišit žízeň, druhá zapáchající a smrdutá; jedna schopná nechat svou průzračností prosvítat věci, druhé je toto nemožné; jedna proudící, dynamická a svěží, druhá stojatá; jedna nevyčerpatelná ve svém toku a ve svém dávání se, druhá nutně ohraničená ... Žádné jiné srovnání by asi nemohlo být výstižnější a účinnější k zvýraznění tohoto dualismu.

Stejně tak lidská činnost má svou plodnost a účinnost ve spojení s Pramenem. Není tolik důležitá námaha v mnoha činnostech a dílech jako cesta interiorizace a modlitby při hledání Pramene. Jeden člověk – řekl by sv. Jan od Kříže – je užitečnější církvi a světu hodinou modlitby než tisícem činností, které nepramení z modlitby. Mezi tisícem věcí k vykonání, závazků k vyřízení, člení naléhavostí, zůstane křesťanovi jediná naléhavost a jako pro Martu v domě v Betánii je jen jedna věc, jíž je opravdu třeba (srov. Lk 10,38-42).

Král ve středu hradu

Kromě symbolů převzatých z přírody a z okolního světa, nejhlubší a nejvýznamnější jsou ty, které se dotýkají lidských vztahů. Zkušenost synovství, bratrství, přátelství, snubního vztahu, otcovství či mateřství se nás hluboce dotýká. Takové vztahy jsou významné, jsou schopné vyjádřit něco z našeho vztahu k Bohu a z jeho jednání s námi. Proto se slovník mystiků k těmto obrazům často utíká, aby popsal zkušenost ducha. Proto také v biblickém zjevení se Bůh často ukazuje jako otec, matka, snoubenec, přítel,...

Terezie měla mimořádný dar prožívat vztahy s lidmi na hluboké úrovni: zapojila do nich celou svou citovost. Uměla navázat intenzivní a hluboké vztahy přátelství. Po celý svůj život hledala vztah s druhými. Duchovní přátelství s některými spolusestrami bylo přímo základem reformy karmelitánského řádu a její nejlepší školy modlitby. Jako karmelitánská mniška v klauzuře uměla navázat autentické a trvalé vztahy uvnitř i vně kláštera. Když procházíme její život, setkáváme se s bohatým lidstvím toužícím se sdílet. Okolnosti spojené s reformou, které ji zachycují na cestách a při zakládání mnoha nových klášterů, ji přivádějí k navazování nových vztahů s lidmi na každém místě a v každém sociálním stavu a významně posilují její, již tak bohatou, lidskou zkušenost. Je přirozené, že její spisy překypují intenzivní zkušeností i ve sdílení se o Bohu.

Když Terezie mluví o Bohu, často se vrací jeden titul. S určitou citlivostí, naší kultuře a myšlení možná trochu vzdálenou, ho obvykle nazývá „Král“, „Jeho Veličenstvo“, „Panovník“. Světička má silný smysl pro Boží transcendentnost vícekrát zakoušenou a královský titul dobře vyjadřuje její úctu. Ostatně, Terezie byla ve spojení s králem Filipem II v období největšího rozkvětu království: v tomto tak vznešeném, tak mocném vládcí a současně Bohem povoláném, aby bděl nad spravedlností a pravdou, karmelitánská mniška mohla vidět bledý odlesk tváře Boha, Pána pánů. Je to on, Král, kdo obývá střed hradu a kdo dává smysl celé cestě. Hrad je drahocenný právě pro jeho přítomnost. Celý Tereziin život je tíhnutím k tomuto středu, k zářivému, prostornému, pravdivému místu Boží transcendentnosti. Každá lidská aspirace ke kráse, pravdě, lásce, spravedlnosti je krůčkem k plnému a konečnému společenství s Pravdou a Láskou.

Filip II. nedal nikdy Terezii a první skupině bosých karmelitek pocítit svoji nadřazenost. Naopak se ukázal výrazně nakloněný reformě, podpořil ji a pomohl ji ve chvílích mimořádně delikátních. Tereziině pohledu se panovník neukazoval jen ve svém majestátu, ale také ve své vlídnosti a přátelství. Je to blízký král, král přítel. I v tomto můžeme vidět symbolický prvek. Postoj Filipa II. dobře přispívá ke vyjádření toho, co byl Bůh v Tereziiných očích: transcendentní Bůh, ale i Slovo učiněné tělem; nekonečná svatost k uctívání a klanění, ale i věrný Přítel a Prozřetelnost stále blízká; nedostižný Král, který přijímá, nebo lépe volí přebývání v hradu, to je v člověku. Vzdálený Bůh se činí blízkým, aby nám byl blíže než my sami sobě: tento paradox (o kterém jsme už uvažovali na předešlých stránkách) hluboce oslovuje Tereziinu duchovní citlivost.

Bourec morušový

Další symbol, který nás vrací k obrazům převzatým ze světa zvířat, je bourec morušový. Stojí za to znovu si poslechnout slova samotné světičky a lépe tak postihnout jejich smysl a hodnotu. Nacházíme se v pátých komnatách a Terezie chce dát vědět o proměně, která se děje v člověku, jenž se cele dává Bohu: „*Pro lepší pochopení si chci posloužit přírovnáním, které se zdá tomuto účelu užitečné. (...) Slyšely jste mluvit o nádheře, jak se vyrábí hedvábí: pouze Bůh mohl vymyslet něco podobného. Jde o malá vajíčka, podobná*

zrnkům pepře- já jsem je nikdy neviděla, jen jsem o nich slyšela mluvit: zmýlím-li se v něčem, není to má vina – které se v teple, když na morušovníku začnou pučet listy, začínají probouzet k životu. Dokud není tato potrava, kterou se žíví, zůstávají jako mrtví. Potom se díky listům moruše vyvíjejí, až pak jako velcí lezou po větvích a tam pysky vytváří hedvábí a dělají husté kukly, v nichž se uzavrou a tak skončí tato veliká a ošklivá housenka a z té samé kukly vyletí velmi krásný bílý motýlek.

(...) Kdybychom ho neviděli na vlastní oči, ale vypravovali by nám o tom, jako o něčem, co bylo za starých časů, kdo by věřil (...), že tvor bez rozumu jako je housenka nebo včela, jsou k našemu užitku natolik pilné, že ztratí při práci život? (...) Když se vrátím k tomu, co jsem říkala, začíná se červ probouzet k životu, když s teplem Ducha svatého si začíná sloužit pomocí, kterou obecně Bůh dává nám všem a tak si slouží prostředky, které zanechal své církvi, jako časté zpovědi, dobrá četba a kázání.

(...) Když tento červ povyroste (...) začne vyrábět hedvábí a stavět dům, kde umře. Tento dům – chtěla bych to dát pochopit – je Kristus! Zdá se mi, že jsem někde četla nebo slyšela, že náš život je skryt v Kristu (srov. Kol 3,3). (...)

Pospěšme si tedy vykonat tuto práci a utkat tuto kuklu zanecháním sebelásky a naší vůle, odloučením se od jakékoliv pozemské věci, konáním skutků pokání, modlitbou, umrtvováním, poslušností a vším co už znáte! (...) Ať zemře, ať zemře tento červ stejně jako bourec, když dokončil to, k čemu byl stvořen! (...) Když je červ v této modlitbě, mrtvý pro všechny věci světa, vychází bílý motýlek. Ó, velikosti Boží! Když je duše trochu ponořena do Boží velikosti a s ním spojena, jak vyjde proměněná! (...). Duše sama se více nepoznává, tedy vidíte: rozdíl jaký je mezi odpuzujícím červem a bílým motýlkem je ten samý, jaký nacházíme zde“ (5H 2,2-7).

Dlouze jsme se zastavili v naslouchání Tereziiným slovům, abychom do důsledku pochopili oslovující sílu symbolu. Alegorie o bourci morušovém nabízí světici podnět k představení různých aspektů života modlitby. Život skrytý v Kristu, to, co může člověk dělat, aby podpořil Boží činnost v něm... ale hlavně velká proměna, kterou může Bůh konat v tom, kdo se mu oddá a klade celé své úsilí do spolupráce s jeho činností. Přejít od housenky k motýlu, od ošklivého a odpuzivého tvora k nové a půvabné formě života, od plazivého tvora ke tvoru schopnému volně a lehce létat. To je ta velká proměna: Bůh to může činit v člověku, který se upřímně vydá cestou modlitby! Terezie ve svých dílech často užívá, pokud jde o lidskou osobu, obraz červa ve vztahu k velikosti Stvořitele. Z Božích rukou však se může zrodit nová bytost, úplně proměněná.

Obraz bource morušového aplikovaného na lidskou osobu není vůbec pokořující, protože říká, že osoba nežije naplno všechny své schopnosti: trochu víc krásy, velikosti, lehkosti je potenciálně otevřeno každému člověku. Cesta interiorizace, jak ji chápe Terezie, je tíhnutím k tomuto víc. Modlit se znamená rozšířit vlastní vnitřní prostor. Znamená objevit touhu a schopnost létat. Znamená povstat (a zde se modlitba dotýká i morálního pole lidského života) z vlastního plazení se po zemi. Obraz zasahuje především velikostí a novostí proměny, kterou může vykonat jen Bůh, i když s pomocí člověka. Ukazatele, které nám světice dává, se tedy jeví jako pozvání uvažovat o velkém osobním povolání každého z nás a o obrovských schopnostech skrytého života, které chtějí být poznány a rozvíjeny.

Dokud duše člověka nedosáhne proměny, jež ji činí motýlem schopným létat, neuskuteční to, k čemu je povolána a také její díla zůstanou na úrovni plodnosti a velkorysosti rozhodně menší, než odpovídá jejím možnostem. Tato proměna, zdůrazňuje Terezie ve své alegorii, je velikonoční událostí, událostí smrti a vzkříšení, protože motýl může začít žít jen ze smrti bource. A tak tedy tato radikální novost člověka, který se nechá vést Bohem, může koexistovat jen se schopností umírat sám sobě, zapomínat na sebe, umrtvovat pýchu, sebelásku, náklonnost k sobě a k pozemským věcem. Všiml sis, že u mystiků je vždy neoddělitelný pozitivní a negativní aspekt duchovního života, prvek zřeknutí se a prvek

plnosti? Symbol, který Terezie použila, mluví zároveň o smrti bource a narození motýla, o smrti a vzkříšení, o zřeknutí se sebe a skrytosti v Kristu. Nemůže být cesta umrtvování, zřeknutí se sebe bez úsilí zakořenění v Kristu a opačně. Zřeknutí se je podepřeno plností božského života. Když člověk nechá konat Boha, tehdy může Bůh zasáhnout radikálním způsobem a učinit proměnu, kterou symbol motýla dává jen stěží vytušit.

Duchovní sňatek

Cesta duchovního života – jak jsme viděli v symbolu motýla – tedy není něco omezeného a limitovaného. Křesťanovi jsou pootevřeny nekonečné obzory, které bohužel zůstávají z velké části neprozkoumané. Vrcholy kontemplance a spojení s Bohem nejsou poklady vyhrazené někomu zvláště privilegovanému, ale horizont vhodný pro každého křesťana. Možná nám chybí odvaha riskovat nebo toužit, možná dost nevěříme darům Boha nebo jeho možnostem nebo máme snad přílišný strach umřít sami sobě... Terezie nám však připomíná, že cíl je vznešený a že náš dědičný podíl je vzácný.

Aby svěřice popsala závěrečnou část cesty a aby ukázala nejnvtitnější místnosti hradu, utíká se k symbolu snubního vztahu. Zasnoubení a manželství jsou obrazy, které dominují ve velké části posledních kapitol jejího díla. Jsou svědectvím, že celá cesta se uskutečňuje především v růstu osobního vztahu mezi Bohem a duší, mezi člověkem a Kristem. Vše tíhne k tomu stát se poznáním, vztahem, důvěrností. Vše je orientováno na více důvěrnou známost, kterou obrazy zasnoubení a manželství dobře vyjadřují. Oba symboly převzaté ze snubního vztahu hovoří také o růstu, který je nutně obsažen v každé duchovní cestě. Zasnoubení mluví o progresivním přiblížení se dvou protagonistů, o něžnostech a překvapeních božské lásky v snaze získat nevěstu. Sňatek naznačuje už kompletní a definitivní sjednocení.

Termíny, které rozlišují poslední fáze duchovního života, jsou dva: na jedné straně „společnost“ Krista, na straně druhé „sjednocení“ s Bohem. Přátelství s Kristem, podle Terezie podstata života modlitby, tíhne k stále většímu hledání společnosti. Stává se téměř přirozeným žít vedle druhého a obraz Krista zůstane vryt stále hlouběji v duši tak, že se uskutečňuje původní pozitivní povolání, od kterého Terezie vyšla: být stvořeni k obrazu a podobě Boha. Tato společnost pak zase tíhne k sjednocení stabilnímu, úplnému a definitivnímu, symbolizovanému manželstvím. Tehdy se jedná o úplný vzájemný dar, tehdy žádná překážka, žádná zkouška nebo pokušení nemůže už odvrátit člověka od jeho touhy, která nesmírně vzrostla a nemá pokoj, dokud nedojde svého uspokojení. Tehdy – je to obecná zkušenost mystiků - jedinou opravdovou touhou je umřít, protože toto spojení bude definitivně zpečetěno navěky.

Stabilní a definitivní manželství neznamena nepřítomnost těžkostí či zkoušek. Když Terezie píše tyto poslední stránky *Hradu v nitru*, prožívá jedno z nejtěžších období svého života a jednu z nejbolestnějších stránek reformy karmelitánského řádu. Přitom tyto vnější těžkosti mohly klidně koexistovat s hlubokým vnitřním pokojem. Když se Terezie dostala na vrcholy duchovního manželství, věděla, že žádný tvor, žádná překážka a žádná těžkost ji nemohou odloučit od lásky, kterou ji Bůh dal v Kristu Ježíši (srov. Řím 8,35n).

Duchovní manželství neznamena ani život vzdálený problémům nebo závazkům každodenního života, ponořený do extází, uchvácení nebo mimořádných fenoménů. Terezie byla ženou velmi konkrétní a právě stránky tzv. „sedmých komnat“, neboli nejnvtitnějšího sálu hradu, z větší části odkazují na nutnost svědčit v každodenním životě, v povinnostech svého stavu o bohatství života modlitby. Duchovní manželství je schopnost dávat se a sloužit, je to velkorysost snahy. Je to snaha zalíbit se v každé věci Snoubenci. Duše, která dosáhla těchto vrcholů, se zcela dává a z hledání dobra Milovaného vytváří svůj jediný ideál života.

Začít četbu

Zakončujeme zde naši cestu přiblížení se symbolům, které v Terezii evokují tajemství Boží. Nedotkli jsme se všech symbolů a ty, které jsme viděli, nebyly jistě vyčerpány v celém jejich dosahu a významu. Mimoto nestačí podrobný rozbor každého symbolu pro postihnutí bohatství tereziánského poselství. V dalším textu pojednáme více vyváženým způsobem o autorčině cestě sedmi komnatami, na které hrad rozdělila. Tímto způsobem budeme mít vyváženější vizi celku a umístíme každé tvrzení dovnitř sjednocující linie.

Chceš-li však, jsi již připraven přistoupit k četbě díla svaté Terezie. Než začneš číst *Hrad v nitru*, chtěl bych ti ještě dát několik prostých rad, aby tvoje námaha byla účinnější. Základní radou je nechat se oslovit jazykem symbolů. Není tak důležité pochopit, kde končí první a kde začínají druhé komnaty hradu, ani aby ses naučil tereziánskou nauku o cestě modlitby. Je mnohem důležitější, aby ses na každé straně knihy uměl zastavit a meditovat, zůstat v úžasu nad oslovující silou symbolu, jak jsme se o to snažili na těchto stránkách. Tereziino dílo je plné symbolů, metafor a alegorií. Každá z nich se odvolává na prožitou zkušenost a odkazuje na velmi bohatý svět rad, myšlenek a tužeb. Symboly, které světice užila, neposlouží tolik tvé inteligenci: jsou především schopné probudit tvou touhu jít hbitěji po cestách Pána a žít radikálněji a důsledněji své křesťanství.

Dále ti chci poradit, abys nečetl *Hrad v nitru* jen jedenkrát. První četba díla ti může dát celkový obraz a pomoci ti vstoupit do nádherného, neznámého světa, kterým je duchovní život. Ale budeš-li mít vytrvalost znovu vzít knihu do rukou, znovu přečíst některé části, zastavit se u jednotlivých komnat, prohloubit význam každého symbolu, pokaždé najdeš nečekané bohatství, nová osvícení a nové rady. Dílo na tebe bude promlouvat i jiným způsobem v souladu s aktuálním stavem tvého duchovního života. Větší či menší soulad s tím, co Terezie popisuje, určí množství světla, jež ti tyto stránky nabídnou. Novým čtením pomalu objevíš také některé zkušenosti, které jsi prožil a které jsi nerozpoznal a naučíš se postupně dát jméno svým strachům, svým tužbám, svému bohatství, které ti Bůh vložil do srdce a které jsi možná neobjevil v celé jeho hloubce. A tak, pěknou četbu a dobrou cestu!